

Competitivitat i desigualtats

Sebastià Sarasa

Professor titular de la Universitat Pompeu Fabra i Vice-degà de la Facultat de Ciències Polítiques i Socials

Existeixen tot un seguit de costos que afecten directament el creixement econòmic i la competitivitat. Es tracta dels costos de la pobresa i les desigualtats en la distribució del capital. Tot el que es deriva d'un context d'alta pobresa i desigualtat afecta negativament el rendiment dels recursos que posseeix un territori i promou el malbaratament. La sanitat i la (pre)escolarització, entre altres, contribueixen clarament a la millora de la cohesió social i, per tant, al creixement econòmic d'un país.

La necessitat de millorar la competitivitat de la nostra economia té el recolzament de la majoria de l'opinió pública. Una part d'aquesta opinió pública està d'alguna manera esbiaixada cap a una definició de la competitivitat estrictament entesa com a productivitat vinculada als costos salarials i entén que millorar la posició del nostre país en el comerç internacional passa fonamentalment per la contenció dels salaris. Una altra part d'aquesta opinió pública entén el problema d'una manera més àmplia i sap que la productivitat no depèn només del salaris, sinó que és més complexa: inclou els marges d'intermediació, els honoraris dels professionals liberals, la corrupció i el frau fiscal, i les ineficiències en l'organització de les empreses i les administracions públiques, entre altres factors. Però poques vegades es llegeix cap referència als entrebancs que representen les desigualtats socials i la pobresa per a la competitivitat d'una nació.

No obstant això, hi ha prou evidències que mostren com els costos de la pobresa i les desigualtats en la distribució del capital limiten el creixement econòmic. És un fet que els països en els quals l'accés a la propietat, l'educació i la salut és molt desigual tenen limitacions importants en la seva competitivitat econòmica. Com a mínim es deu a tres raons: els costos de la major inseguretat i violència en les relacions socials, els costos d'oportunitat pel malbaratament del capital humà i els costos derivats de les dificultats de governança a causa de la manca de confiança en les institucions.

L'associació entre la desigualtat social i la violència ha estat suficientment estudiada i verificada per la criminologia contemporània, des de que Robert Merton va formular la seva teoria de la tensió entre fins i mitjans disponibles als quals estem sotmesos els individus i que pot promoure la delinqüència quan aquesta tensió augmenta a causa de les desigualtats i la pobresa. Les evidències confirmen que els delictes i els homicidis són més freqüents com més profundes són les desigualtats socials, fins i tot quan comparem nacions riques amb volums de riquesa agregada similars.

Quan la violència és freqüent en les relacions socials i el sentiment d'inseguretat s'estén entre bona part de la població, cal destinar una partida important de la inversió que podria ser productiva a l'enfortiment dels aparells de repressió policial i penal i la garantia de la seguretat privada de les empreses i els particulars. Però els entrebancs de les desigualtats a la competitivitat no venen només de la despesa que es destina a garantir la seguretat. La inseguretat, quan és relativament elevada,

espanta la inversió estrangera que fuig del país, com s'espanta comprovant actualment a Mèxic on s'ha estimat que el cost econòmic de la inseguretat raneja el 15% del PIB¹.

A més dels costos socials vinculats a la delinqüència, la pobresa genera una pèrdua de competitivitat a causa de l'exclusió educativa i la precarietat laboral que se'n deriva que tendeix a autoreproduir-se i passar de pares a fills. És un malbaratament de recursos humans que, a més, genera despeses addicionals a conseqüència de la marginalitat en la qual viuen les famílies. Són despeses en atenció sanitària a les malalties pròpies de l'exclusió, en serveis socials per atendre situacions que es podrien haver evitat, en subsidis d'atur i en prestacions no contributives. Determinats serveis socials, sanitaris i educatius tenen una rellevància especial, perquè contribueixen a millorar la cohesió social a través de la lluita contra la pobresa i les desigualtats alhora que permeten l'ocupació laboral de les dones, el que al seu torn permet augmentar la capacitat productiva del país. Un cas clar d'aquesta mena de serveis són les escoles bressol i els parvularis.

Un informe publicat per la Sindicatura de Greuges de Barcelona sobre l'exclusió social a Barcelona ciutat ens mostra algunes dades aproximades sobre la rendibilitat social que té la inversió per reduir els riscos de pobresa. Segons aquest informe, la preescolarització redueix el risc de fracàs escolar i abandonament dels estudis i, amb independència dels estudis assolits, haver estat preescolaritzat en la infància augmenta la probabilitat que un treballador adult obtingui un contracte indefinit. Això significa un augment en les rendes salarials de l'individu d'uns 7.400 euros anyals aproximadament, la qual cosa ens indica que, en un termini de 7,4 anys treballant amb contracte indefinit, aquest individu ja ha amortitzat el cost social de la seva preescolarització, que seria de 54.800 euros si hagués estat escolaritzat dels 0 als 6 anys d'edat. En el supòsit d'una esperança de vida laboral de trenta anys amb contracte indefinit –aconseguint-lo per primer cop a l'edat de trenta-dos anys i mantenint-se actiu fins als seixanta-dos anys d'una manera ininterrompuda–, la productivitat extra obtinguda per aquest individu financaria la preescolarització completa de quatre menors d'edat.

La preescolarització és, a més, un factor de protecció pel que fa al risc d'empresonament i, en els casos d'individus que alguna vegada han hagut de dormir al carcer, és un factor que augmenta la possibilitat que se'n

¹ Vegeu el suplement «Dinero» de *La Vanguardia* del 20 de febrer de 2011.

surtin. Si considerem que el cost estimat d'un intern en una presó catalana és d'uns 24.119 euros l'any i l'ingrés a la presó està associat a la desocupació de llarga durada, a la qual podem atribuir un cost dels salaris no percebuts que podem valorar en 16.926 euros l'any, i si prenem com a referent el salari mitjà anual d'un treballador en l'escala d'ocupacions més baixa, aleshores, el cost anual d'una persona empresonada que estigui un any sense ocupació és com a mínim d'uns 41.000 euros. A Catalunya, l'estada mitjana d'internament a la presó és de 8,3 anys, la qual cosa representa un cost social mitjà per intern de 340.300 euros; sense comptar costos tan importants com el dany moral i material causat a les víctimes dels delictes, les despeses de vigilància i policia, tant públiques com privades, inherents al clima d'inseguretat derivat de la delinqüència, els costos de les investigacions policials i els tràmits jurídics i penals associats a la comissió d'un delicte, la captura de sospitosos i el judici. Però sense la consideració d'aquests costos addicionals, el cost social mínim d'una persona mitjana condemnada a presó equival al cost d'escolaritzar dels 0 als 6 anys 6,2 menors d'edat, fet que ajudaria a reduir el fracàs escolar que està directament associat al risc d'exercir activitats delictives en la vida adulta i, indirectament, d'empresonament. Grosso modo, si s'invertís el cost d'una persona empresonada en escoles bressol i parvularis de qualitat, podríem aconseguir que dos joves que fracassen a l'escola continuessin els seus estudis i reduïssin així el risc futur de delinqüència i empresonament.

L'estat de salut de moltes de les persones excloses és tan precari que les incapacita per treballar i les obliga a subsistir amb pensions no contributives. Les conseqüències de les drogodependències, les malalties mentals i les discapacitats físiques associades a la pobresa, que en alguns casos es poden evitar gràcies a una intervenció professional a temps, tenen un cost social directe de 4.709 euros anuals en pensions no contributives pagades i un cost indirecte en la producció perduda per un capital humà malbaratat equivalent a 16.926 euros, que correspon al salari mitjà a Catalunya d'una ocupació poc qualificada, és a dir, un cost anual total de 21.635 euros. Si considerem ara un individu hipotètic que, per motius de salut que haurien estat evitables, queda incapacitat a l'edat de 40 anys i mor prematurament als 65 anys, podem estimar el cost de 25 anys d'inactivitat com a mínim en 540.875 euros. Amb el cost que té per a la societat aquest individu hipotètic, incapacitat i dependent dels subsidis públics, es podria haver finançat durant un any l'atenció preventiva a 2.226 persones en els serveis

d'atenció social individualitzada i familiar, o a 633 persones en els serveis d'atenció psicològica, o a 1.885 joves en els serveis d'acció socioeducativa al carrer. N'hi hauria prou que una d'aquestes persones ateses preventivament resultés protegida del risc d'esdevenir una persona desocupada gràcies a aquesta intervenció perquè el cost d'atendre totes les altres persones s'hagués amortitzat socialment amb els beneficis socials derivats de la persona que escapa de l'exclusió.

Finalment, les desigualtats afecten la governança de les nostres societats. És abundant la literatura que confirma la importància del capital social i la confiança en les institucions com a requisits de governança eficient. Sabem del cert que la desconfiança en les institucions socials i polítiques és major com més acusades són les desigualtats socials. Al nostre país, l'associació entre la qualitat de vida i la desconfiança en les institucions es fa palesa a les últimes enquestes de la Fundació FOESSA (*Fomento de Estudios Sociales y de Sociología Aplicada*), que han servit de base per als seus informes sobre la pobresa i la desigualtat a Espanya. Dos terços dels individus que manifesten no estar satisfets amb el funcionament de la democràcia espanyola són persones amb un nivell de vida que ha empitjorat en els últims deu anys.

La manca de confiança en les institucions és una de les causes que dificulten la sortida de les crisis econòmiques, ja que sense ella és més difícil trobar-hi solucions consensuades. Els casos de la crisi econòmica dels anys 1980 al sud-est asiàtic i la posterior a Llatinoamèrica en són dos exemples. La major cohesió social de les societats asiàtiques, derivada d'una major igualtat social, va permetre aplicar solucions consensuades que van treure ràpidament aquestes economies de la crisi. El cas llatinoamericà, caracteritzat per elevades dosis de desigualtat social i manca de cohesió, va tenir moltes més dificultats per superar la crisi.

Ara, com va passar als anys 1980, els apologetes de la convergència de sistemes econòmics anuncien que les constriccions estructurals, demogràfiques i econòmiques ens forçaran de la mateixa manera a tots els països a reduir la protecció social i aprimar l'estat de benestar en una carrera cap a la liberalització forçada per la pressió del comerç internacional i els mercats financers. La mobilitat del capital seria la principal força erosionadora de la sobirania nacional que impediria als governs nacionals sostenir ràtios de despesa social superiors als mantinguts per les potències mundials hegemòniques com els EUA. Però si observem què ha passat els anys passats, quan hi havia tant de consens sobre l'obsolescència de l'estat de

benestar, comprovem que ha succeït just el contrari del que havien predit els agorers de la política social. Algunes nacions europees, especialment els Països Baixos i els països escandinaus, han abordat els problemes de la globalització econòmica de manera prou reeixida des del moment que han aconseguit augmentar la competitivitat gràcies a una abundant despesa en serveis a les famílies i programes de formació ocupacional. A més, aquests països han aconseguit aquesta millora de competitivitat sense augmentar les desigualtats socials d'una manera tan dramàtica com han fet altres nacions, sobretot les anglosaxones, l'Europa de l'Est i Llatinoamericà fins als anys 1990.

Les dificultats econòmiques actuals ens han de fer curiosos amb la despesa pública i pensar molt bé quina és la rendibilitat social de cada euro gastat, però seria un error deixar que, en aquesta situació de dificultats, guanyessin terreny les idees que associen competitivitat a baixa inversió pública en serveis de benestar social.